

De impact van het toerisme op de inwoners van Brugge is groot. Hun gedrag in de historische binnenstad draagt bij tot toeristische gettovorming.

Toeristen als bezetters

AUTEUR & FOTOGRAFIE JEROEN BRYON

De historische binnenstad van Brugge ontvangt jaarlijks bijna een half miljoen verblijfstoeristen en tweeënehalf miljoen dagtoeristen. Ze worden aangetrokken door het middeleeuwse karakter van de stad, de vele historische monumenten en gebouwen en de collecties van internationaal gerenommeerde musea zoals het Groeningemuseum. Hoewel de hele historische binnenstad door de UNESCO als werelderfgoed is aangeduid, spelen de meeste toeristische activiteiten zich af in het gedeelte binnen de twaalfde-eeuwse omwalling. Daar vinden we een concentratie aan monumenten, musea, souvenirwinkels, restaurants en cafés. Deze toeristische kernzone, die met enige verbeelding een driehoekige vorm heeft, wordt de 'gouden driehoek'

genoemd en bevindt zich in het centrum en het zuidwesten van de stad.

Brugse toeristen doen vooral aan 'sightseeing'. De meest geliefde activiteiten zijn wandelen in de sfeervolle binnenstad en het bezichtigen van monumenten en gebouwen. Dagelijks lopen er tussen de 7.500 en 30.000 Britten, Fransen, Nederlanders, Spanjaarden en andere buiten- en binnenlandse bezoekers op de pleinen en straten van de gouden driehoek. Zij zijn onmiskenbaar aanwezig in de publieke ruimte van deze toeristische kernzone, die nauwelijks één

Conformeringsgedrag: een bewoner wandelt in een toeristische straat met de fiets aan de hand.

vierkante kilometer groot is en slechts vijfduizend inwoners telt. De gouden driehoek heeft bovendien een belangrijke gebruiksfunctie voor de bewoners van de binnenstad en de omliggende, suburbane (deel)gemeentes. Veel Bruggelingen gaan er naar school of naar hun werk, doen er boodschappen en maken gebruik van de culturele infrastructuur. Of ze wandelen, fietsen of rijden met de auto door de straten op weg naar andere delen van de stad. Toeristen en bewoners komen dan ook bijna dagelijks met elkaar in contact.

Toch was tot voor kort maar weinig bekend over de impact van de continue instroom aan toeristen op het dagelijkse leven van de Bruggelingen. Een enquête onder meer dan duizend inwoners en enkele focusgroepinterviews met dertig Bruggelingen hebben de inzichten omtrent de verhoudingen tussen toeristen en lokale bewoners aangescherpt. Daarbij is in de eerste plaats gefocust op hoe de bewoners van een toeristisch-historische stad het toerisme in hun stad evalueren (attitudes). Theoretisch gezien zijn dergelijke evaluaties een samenspel van enerzijds een rationele afweging van de verwachte gevolgen, de voor- en nadelen, van het attitude-object (in dit geval toerisme) en anderzijds beelden of metaforen die het attitude-object oproepen, bijvoorbeeld 'toerisme is een bron van inkomsten' of 'toerisme is een pest'.

Daarnaast is onderzocht in welke mate er een relatie bestaat tussen de toeristische attitudes van bewoners en de manier waarop zij in hun dagelijkse leven omgaan met het toerisme in hun stad. Daarbij was er ook aandacht voor de discursieve en territoriale componenten van hun gedrag. Onder discursief gedrag verstaan we de manier waarop mensen praten over toeristen of het toerisme in het algemeen. Territoriaal gedrag is het handelen waarbij de ruimte wordt gebruikt vanuit een welbepaalde, door machtsrelaties ingegeven betekenisgeving aan die ruimte om macht te verkrijgen of uit te oefenen. In het kader van toerist-bewoner relaties kan bijvoorbeeld hardop vloeken en het maken van een wegwerpgebaar wanneer een toerist zonder kijken de straat oversteekt als territoriaal gedrag wor-

den begrepen. Een priemende blik naar een onvoorzichtige toerist kan immers worden geïnterpreteerd als een doelbewuste uitoefening van macht of verzet: "je overtreedt de (sociale) regels en dat maak ik je duidelijk". Dergelijk territoriaal handelen kan zowel gebeuren vanuit een gevoel van onmacht of machteloosheid: "toeristen zijn de baas en wij hebben niets meer te zeggen", als vanuit een gevoel van gebrek aan respect voor de dominerenden: "het is onze stad en toeristen moeten zich gedragen zoals het hier betaamt".

Vier attitudeclusters

Een clusteranalyse van de enquêtegegevens maakte duidelijk dat er vier groepen bewoners zijn die elk op een andere manier tegen het toerisme in Brugge aankijken. Ten eerste zijn er de haters (16,4 procent), die negatief staan ten opzichte van alle aspecten van het toerisme. Daarnaast zijn er de kritische realisten (27,9 procent), die sommige aspecten van het toerisme als erg positief en andere als erg negatief evalueren. De koele minnaars (23,9 procent) zijn overtuigd van de vele voordelen van het toerisme. Ze zijn daarin wel gematigder dan de vurige voorstanders (31,9 procent), die het toerisme op alle vlakken als uitermate positief ervaren. De attitudes van de bewoners tegenover toerisme zijn overigens vrij stabiel: over een periode van drie jaar zijn de attitudes nauwelijks gewijzigd.

De attitude van de Bruggeling tegenover toerisme blijkt te variëren naargelang het geslacht van de bewoner, de periode die hij of zij in de stad woont en de persoonlijke economische link met het toerisme. Werkt men zelf in het toerisme of heeft men familieleden of vrienden die een baan hebben in de toeristische sector? Ook de woonplaats is belangrijk voor de attitudes van bewoners tegenover toerisme. In en rond de wijk Astridpark, die net ten zuidoosten van de gouden driehoek ligt, vinden we een concentratie toeristenhaters onder de autochtone bevolking. De buurt wordt tegelijk gekenmerkt door het hoogste aandeel allochtonen in de stad. Meer dan twintig procent is van vreemde origine. Het betreft hier niet de

'traditionele' allochtonen, maar rijke, hoogopgeleide Britten, Italianen, Nederlanders, Duitsers, Spanjaarden en Fransen – niet toevallig de belangrijkste toeristische markten. Deze vreemdelingen zijn toeristen die hun hart aan de stad verloren hebben en uiteindelijk in Brugge zijn komen wonen. Dergelijke 'residentiële toeristen' worden aangetrokken door de nabijheid van de belangrijkste musea, de mooie huizen aan de oevers van de Reitjes en de rust in deze wijk. Dit in tegenstelling tot andere historische buurten waar veel toeristische activiteit is. Het is opvallend dat een hoge concentratie aan allochtonen in een wijk samen gaat met een hoge concentratie aan toeristenhaters onder de autochtonen in die wijk. We kunnen bijgevolg veronderstellen dat de attitude tegenover toerisme in negatieve zin beïnvloed wordt door de ervaring van buurtbewoners met buitenlanders die in hun wijk zijn komen wonen.

Sociale identificatie

Behalve het feit dat er verschillende attitudeclusters zijn in een toeristische bestemming, blijkt dat de te onderscheiden groepen bewoners op verschillende manieren over het toerisme praten (discursief gedrag) en op uiteenlopende wijze omgaan met het toerisme in hun dagelijkse leven (non-discursief gedrag). De vorige voorstanders en in mindere mate de koele minnaars hanteren een economisch discours: toeristen brengen geld op voor de stad en doen de stad leven. "Het toerisme is voor Brugge een belangrijke bron van inkomsten," volgens heel wat inwoners. Omdat toeristen ook maar mensen zijn, net als bewoners, zien zij geen enkele reden om een maatschappelijk onderscheid te maken.

Dit discours heeft een belangrijke territoriale component: de identificatie met de toeristen gebeurt door eigen gedrag op straat te vergelijken met dat van toeristen. Zo stellen sommige Bruggelingen expliciet: "Ik denk dat de toeristen in Brugge zich net zo gedragen als wanneer ik in het buitenland ben. Ik ga soms ook in het midden van een straat staan als ik een foto wil nemen." De identificatie met 'de ander' zorgt ervoor dat men zich aanpast aan het gedrag van toeristen op straat (conforming), bijvoorbeeld door van de fiets af te stappen wanneer men toeristen nadert. Deze bewoners zoeken

toeristische plaatsen op om zich onder de toeristen te begeven, ervan te genieten en zelf toeristische activiteiten te ondernemen, zoals 'sightseeing' of het bijwonen van een concert. "Die gouden driehoek, ik woon daar niet, maar ik kom daar dus echt wel graag. Ik ga heel graag als toerist in Brugge wandelen tussen de andere toeristen," aldus een inwoner. Ze ervaren geen enkele tegenstelling tussen toeristen en bewoners of tussen de

toeristische zone en de rest van de stad. De sociale identificatie gaat gepaard met de idee van een geïntegreerde stad.

Sociale en ruimtelijke segregatie

Een heel ander verhaal geldt voor de haters en in mindere mate de kritische realisten. Zij hanteren een territoriaal discours. Ze zien de toeristen als een invasiemacht, als een allochtoon bezettingsleger dat de straten en pleinen "bezet", "inneemt" of "inpalmt" en de autochtonen van hun grondgebied "verjaagt". Deze bewoners positioneren zichzelf diametraal tegenover de toeristen door een expli-

"De gouden driehoek, ik woon er niet, maar ik kom daar dus echt wel graag".

ciet wij-versus-zij discours te gebruiken. Ze creëren een duidelijk groepsonderscheid tussen de "rasechte" Bruggelingen enerzijds en de toeristen anderzijds. Ze zien zichzelf als slachtoffer van de toeristen. Ze hebben het gevoel dat ze maatschappelijk worden uitgesloten, terwijl de toeristen een bevoorrechte positie innemen. "In Brugge telt alléén de toerist. De Bruggelingen tellen niet mee," zegt een inwoner.

Voor de gedragingen van de toeristen op straat geven de bewoners het gevoel gedomineerd te worden door de toeristen: "Zij geven u het gevoel van: 'Gij loopt in de weg, wat rij jij hier met je fiets? Wij zijn hier toeristen, wij zijn den baas.' Ze mogen alles!" Zo wordt het oversteken van een straat zonder te kijken of het nemen van foto's in het midden van de straat als ontzettend storend ervaren. Wanneer deze bewoners in de stad fietsen en met dergelijk "onaanvaardbaar" gedrag te maken krijgen, gaan zij zich tegen de toerist verzetten door de confrontatie aan te gaan. Ze maken de toeristen er attent op dat zij "de lokale verkeersregels niet respecteren", bijvoorbeeld door te bellen, te vloeken of te roepen. "Verleden week zaterdag reden wij via de vesten naar de Markt, met de fiets. Toeristen komen daar van 't Kanaaleiland en ze steken over... Ik heb echt moeten stoppen en zeggen tegen die mensen: 'Pas op, daar is 't voetpad, en dat is hier voor de fietsers.' Je belt, je roept en desnoods stop je en zeg je het nog eens," aldus een inwoner. Toch hebben velen het gevoel dat dit allemaal niet veel uithaalt: "Ge belt en ze reageren niet eens, ze zijn dan nog kwaad ook dat ge belt! De arrogantie van de toeristen..."

Deze bewoners voelen zich ook niet meer thuis in het toeristische deel van de stad en wijten dit aan het gebrek aan herkenning van stadsgenoten. Door de sterke aanwezigheid van 'anderen' (toeristen) in de publieke ruimte herkennen bewoners weinig 'eigen mensen' (bewoners) meer. "Meestal loop je in je eigen stad en kom je nóóit iemand tegen in Brugge die je kent, dat zijn allemaal gezichten van mensen die je niet kent." Om deze reden vermijden deze bewoners ook typisch toeristische cafés en restaurants. Het resultaat is een toenemende segregatie tussen bewoners en toeristen – niet alleen sociaal, maar ook ruimtelijk. De gouden driehoek wordt voor deze bewoners een toeristisch getto waar zij nauwelijks nog komen, tenzij het echt niet anders kan. Toch zijn er enkele plaatsen waar Bruggelingen wél graag komen ook al bevinden die plekken zich middenin het toeristische deel van de stad. Typische voorbeelden zijn café Craenburg op de Markt ("een café voor de Bruggelingen"), de markt op woensdag ("dáár kom je de Bruggelingen tegen") of een pleintje waar oudere inwoners petanque spelen. Deze plaatsen zijn de enige ruimten waar inwoners zich niet verjaagd voelen door de toeristen. Het zijn de resterende enclaves van bewoners in de door toeristen bezette stad.

Toeristische gettovorming

De manier waarop bewoners in hun dagelijkse leven reageren op het toerisme heeft een belangrijke impact op de toeristische ervaring en zelfs op het imago van de stad als toeristische bestemming. Wanneer bewoners toeristen confronteren met hun gedrag op straat, zullen zij een negatief effect hebben op de beleving van Brugge door toeristen. Daarnaast heeft hun discours en gedrag ook impact op de stedelijke ruimte. Sommige bewoners werken namelijk zelf, zonder het te willen, de toeristische gettovorming in de hand. Het vermijden van de toeristische zone zal bijvoorbeeld het gevoel van vervreemding bij bewoners die zich wel in dat gebied begeven, versterken. Maar er is meer. Hun vermijdingsgedrag stelt lokale winkeliers, die zich aanvankelijk op de autochtone bevolking richtten, voor een groot

probleem, omdat zij hun oorspronkelijke klanten verliezen. Om te overleven zijn zij bijna verplicht om zich op de toeristen te richten – een evolutie die door veel bewoners als ongewenst wordt ervaren, omdat ze het beeld van het toeristisch getto versterkt. Daarentegen zullen bewoners die de gouden driehoek blijven opzoeken en deze zone dus niet overlaten aan toeristen, de gettovorming afremmen en zelfs tegengaan.

Het zelfversterkend effect waarbij bewoners de toeristische zone mijden en zo de ruimtelijke segregatie tussen gouden driehoek en de rest van de stad in de hand werken, kan pas worden gekeerd wanneer de tegenstanders van het toerisme overtuigd worden om weer terug naar de stad te komen. Daartoe moeten de gevaarlijke interacties met toeristen op straat zoveel mogelijk worden weggewerkt. Dit kan door de gevaarlijkste verkeerspunten opnieuw aan te leggen, of door de toeristen duidelijk te maken dat er op straat bepaalde regels gelden. Hierbij is een belangrijke opvoedende taak weggelegd voor de gidsen, het horecapersoneel, enzovoort. Daarnaast moeten publieke ruimtes vaker worden ingericht als plekken waar ontmoetingen tussen Bruggelingen kunnen plaatsvinden. Pas wanneer de bewoners hun rechtmatige plaats – letterlijk en figuurlijk – in de toeristische zone van de stad opnieuw innemen, kan het problematische evenwicht tussen toerisme en bewoners hersteld worden.

Jeroen Bryon (Jeroen.Bryon@geo.kuleuven.be) is onderzoekscoördinator aan het Steunpunt Toerisme en Recreatie van de Katholieke Universiteit Leuven. Het artikel is gebaseerd op zijn proefschrift 'De dialectische relatie tussen stadsbewoners en de toeristisch-stedelijke ruimte. Case studie Brugge' (2005) onder begeleiding van Prof. Dr. H. Meert.

Literatuurselectie

- Ap, J. (1992) Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research* 19, 4, pp. 665-690.
- Bohner, G. & M. Wänke (2002) Attitudes and attitude change. Hove: Psychology Press.
- Bryon, J. (2002) The challenge of measuring tourist-resident impact. In: WES (ed.) *Tourism studies in Bruges*. Brugge: WES, pp. 42-51.
- Lievois, E., Ver Gucht, J. & M. Jansen-Verbeke (2002) Tourist use of space in the city of Bruges. In: WES (ed.) *Tourism studies in Bruges*. Brugge: WES, pp. 52-63.
- Pearce, P.L., Moscardo, G. & G.F. Ross (1996) *Tourism community relationships*. Oxford: Pergamon.
- Peleman, K. (2003) Power and territoriality: a study of moroccan women in Antwerp. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 94, 2, pp. 151-163.
- Van der Pligt, J. & N.K. de Vries (1995) *Opinies en attitudes: meting, modellen en theorie*. Amsterdam: de Vries.